

6. Розуміння того, що невпинний саморозвиток в духовному, інтелектуальному і культурному аспектах є основною умовою формування гідного громадянина та справжньої Людини.

7. Шанобливе ставлення до представників інших культур і національностей; щира повага до людей, чия поведінка, звичаї і традиції різняться від власних.

Реалізація експериментальної програми передбачає моніторинг психоемоційного стану осіб, залучених до неї. Для забезпечення такого моніторингу було підготовлено опитувальники для вчителів та батьків, орієнтовані на визначення відкритості новому досвіду взагалі та ставлення до експерименту зокрема. Залученим до експерименту запропонували відповісти на запитання експрес-опитувальника та висловити свою думку щодо ефективності та доцільності експериментальної роботи. Батьківський опитувальник дає змогу визначити один із трьох типів ставлення до роботи, що проводиться у школі. Розглянемо їх:

1) *відкритість інноваціям* – позитивне ставлення до змін, переконання, що для вдосконалення системи освіти педагогам необхідно постійно впроваджувати нові методи та способи передачі знань, віра в те, що конкретно для їх дитини залучення до експерименту буде корисним і цікавим;

2) *поміркований традиціоналізм* – позитивне ставлення до новацій, переконання, що корисними можуть бути лише поодинокі нововведення в умовах традиційної освіти;

3) *різкий консерватизм* – однозначно негативне ставлення до будь-яких нововведень, переконання, що ефективними можуть бути лише перевірені базаторичною практикою педагогічні методи.

Опитувальник охоплює також відкриті запитання, відповідаючи на які батьки мали змогу не лише висловити власне ставлення до експерименту, а й указати на його можливі недоліки і запропонувати шляхи вдосконалення навчально-виховного процесу в школі.

Крім цього, опитувальник дає змогу з'ясувати реальне зростання успішності учнів (з погляду батьків) у результаті залучення їх до експерименту, тобто те, якою мірою знизилася чи підвищилася їхня успішність з часу впровадження у школі дослідно-експериментальної роботи.

Методичний інструментарій, призначений для діагностики педагогів, охоплює елементи опитувальника. За результатами опитування кожен педагог продемонстрував належність до однієї з трьох груп, що відповідає групам, виокремленим у опитувальнику для батьків (відкритість інноваціям, поміркований традиціоналізм, різкий консерватизм), а також мав змогу висловити свої скарги та пропозиції щодо оптимізації експериментальної роботи у школі.

Відкриті запитання, які доповнювали діагностичні методики, дали змогу не лише отримати статистичну інформацію, а й проаналізувати ставлення

до дослідно-експериментальної роботи усіх причетних до неї. Крім того, кожна методика охоплює запитання соціологічного характеру, мета яких – визначення компонентів національно-патріотичної самосвідомості з погляду опитаних. Це сприяло вибудуванню єдиної теоретичної моделі явища, яке формується.

Також ми дібрали комплекс методик для діагностики національно-патріотичної самосвідомості учнів. Зокрема, школярам запропоновано відповісти на запитання анкет та опитувальників: 1) методика «Вимір особистісних якостей учнів середнього та старшого шкільного віку» [4]; 2) методика «Оцінна шкала прояву суспільних і моральних якостей підлітків і старшокласників» [там само]; 3) методика «Характеристика» [1]; 4) розроблена психологічною службою школи шкала об'єктивних виявів сформованості національно-патріотичної самосвідомості «Портрет Патріота».

За допомогою методики «Вимір особистісних якостей учнів середнього та старшого шкільного віку» [4] було визначено рівень розвитку в учнів таких якостей, як: відповідальність, цілеспрямованість, товариськість, акуратність, принциповість, організованість, працелюбність та колективізм. Всі ці якості забезпечують формування гармонійної особистості, здатної свідомо любити власну Батьківщину та діяти в її інтересах.

Методика «Оцінна шкала прояву суспільних і моральних якостей підлітків і старшокласників» [там само] дає змогу визначити суспільні, професійно-моральні та морально-психологічні вияви особистості учнів. Проаналізувавши результати дослідження, під час якого учні оцінювали себе за заданими параметрами, було виявлено, що у більшості респондентів з 8–9-х класів найрозвинутішими є суспільні вияви, а для учнів 11-го класу пріоритетного розвитку набувають професійно-моральні та морально-психологічні якості. Тобто, дорослішаючи, підлітки починають усвідомлено ставитися до власної майбутньої професії і в цьому контексті діють, з огляду на конкретні пізнавальні та прагматичні мотиви. Принципового значення на цьому етапі набуває національно-патріотичне виховання, яке може не лише спрямувати молодого громадянина на корисну практичну діяльність, а й надихнути його діяти для блага і розвитку власної країни. Отже, ми визначили необхідність вживання специфічних засобів формування національно-патріотичної самосвідомості учнів на етапі вибору ними потенційної сфери професійної діяльності та формування усвідомленого ставлення до трудової діяльності.

Методику «Характеристика» використовували для оцінювання вчителями морально-етичних якостей учнів молодших класів. Якості, що діагностувалися, а саме: громадська активність, товариськість, самокритичність, відповідальність – перегукуються з тими конструктами, які визначають за допомогою методики «Вимір особистісних якостей учнів